

Світлана ГІРНЯК,
orcid.org/0000-0001-7264-0312
доктор філологічних наук,
доцент кафедри філологічних дисциплін
та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) *s.girnjak10@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ СТЕФАНА КОВАЛІВА: ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОЇ МОВИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Мова завжди була і залишається чинником ідентифікації народу. Вона розвивається в суспільстві та не може існувати без людей, які сприяють її розвитку і становленню на різних історичних етапах. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. – це період широкого застосування і використання української мови в Східній Галичині в найрізноманітніших сферах літературної, наукової та просвітницької діяльності.

У статті окреслено етапи становлення С. Коваліва як учителя-новатора і письменника; розкрито погляди Осипа Маковей і Івана Франка на його творчість. Відомий літературознавець М. Шалата справедливо зазначає, що «такої вірності географічно локальній темі, як у Стефана Коваліва, в українській літературі треба довго шукати, а такої манери письма взагалі не знайти. Твори С. Коваліва мають як літературну, так і історико-пізнавальну цінність. Їх читаючи, пізнаєш, яке-то хижачьке було тогочасне суспільство і як не просто було в нім залишатися Людиною».

Проведений аналіз засвідчує, що С. Ковалів на сторінках методичних праць і художніх творів на педагогічну тематику активно використовує лексичні одиниці (як питомі, так і запозичені), серед яких діалектизми, канцеляризми, терміни (професіоналізми), що безпосередньо пов'язані з освітнім процесом, а також нетранслітеровані конструкції різного типу й обсягу. Водночас це дає підстави стверджувати, що ядро ідіолекту Стефана Коваліва, як і інших представників педагогічного цеху, зокрема Уляни Кравченко, Константини Малицької, становить лексика професійна, властива спілкуванню освіченої, культурної верстви, тоді як аудиторія, якій представники української галицької інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст. адресують свої твори – це як широкий загал, так і інтелігенція, освічений читач Східної Галичини і Наддніпрянищини.

Ключові слова: мовні особливості, педагогічна термінологія, Стефан Ковалів, Іван Франко, Осип Маковей, Східна Галичина.

Svitlana HIRNIAK,
orcid.org/0000-0001-7264-0312
Doctor of Philology,
Associate Professor at the Department of Philological Sciences
and Methods of Teaching in Elementary School
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *s.girnjak10@gmail.com*

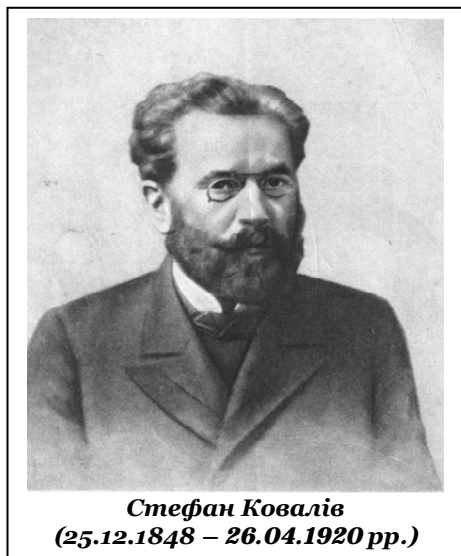
STEFAN KOVALIV'S PEDAGOGICAL TERMINOLOGY: TO THE QUESTION OF SCIENTIFIC LANGUAGE FORMATION IN EASTERN GALICIA OF THE LATE XIX – EARLY XX CENTURY

A language has always been and remains a factor of the nation identification. It develops in the society and cannot exist without people who contribute to its development and formation at different historical stages. The end of the XIX – the beginning of the XX century is a period of widespread use of the Ukrainian language in Eastern Galicia in various areas of literary, scientific and educational activities.

The article outlines the stages of Stefan Kovaliv's career as a teacher-innovator and writer; Osyp Makovey's and Ivan Franko's views on his creative work are revealed. A well-known literary scholar M. Shalata points out that "such a fidelity to a geographically local topic as that of Stefan Kovaliv must be long looked for in the Ukrainian literature and such a manner of writing is not found at all. Stefan Kovaliv's works have both literary and historical-cognitive value. Reading them, you find out what a predatory society it was at that time and how difficult it was to remain a Man".

The conducted analysis shows that Stefan Kovaliv actively uses lexical units (both native and borrowed) on the pages of his methodological and literary works on pedagogical themes. Among them there are dialectisms, stationery names, terms (professionalisms), which are directly related to the educational process, as well as non-translated constructions of various types and sizes. At the same time it gives grounds to claim that the core of the idiolect of Stefan Kovaliv, as well as other representatives of the pedagogical workshop, in particular Ulyana Kravchenko, Konstantyna Malutska, is a professional vocabulary peculiar to the communication of the educated, cultural group, whereas the audience (both common people and intelligentsia), to which the representatives of the Ukrainian Galician intelligentsia of the late XIX – early XX century address their works is an educated reader of Eastern Galicia and Naddniprovyanshchyna.

Key words: language peculiarities, pedagogical terminology, Stefan Kovaliv, Ivan Franko, Olypa Makovej, Eastern Galicia.

Стефан Ковалів
(25.12.1848 – 26.04.1920 рр.)

До 100-х роковин
від дня смерті Стефана Коваліва

Постановка проблеми. Стефан Ковалів – учитель за покликанням і професією, не тільки педагог-практик, а й методист (автор 40 педагогічних статей), історик-дослідник (вивчав історію краю – рідного Борислава – «галицької Каліфорнії»); письменник (зростав під впливом І. Франка), написав цикл оповідань для дітей і молоді (відомо понад 150 його оповідань і нарисів). С. Ковалів закликав пам'ятати, що «найбільше щастя і багатство – це залишити по собі в народі чесне ім'я і добру пам'ять». Попри те, що творча спадщина С. Коваліва багатогранна і різножанрова, об'єктом нашої уваги стали методичні праці учителя-новатора та художні твори, в яких він описує стан народної освіти в Східній Галичині, розповідає про непросту долю вчителів, а також змальовує шкільне життя дітей, які мали жагу до навчання.

Актуальність нашого дослідження вбачаємо у тому, що аналіз фахової мови освітян, яку використовує С. Ковалів на сторінках методичних праць і художніх творів, дасть змогу схарактеризувати особливості становлення і розвитку педагогічної термінології в Східній Галичині, а також

цілісно висвітлити соціальні аспекти функціонування української мови на цих теренах на межі XIX–XX ст.

Аналіз досліджень. Серед праць, які розкривають особливості мови галичан, можемо назвати наукові розвідки: Ю. Шевельова «Внесок Галичини у формування української літературної мови» (Шевельов, 2003), Л. Ткач «Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.» (Ткач, 2007), І. Гавриш «Розвиток українського наукового стилю 20–30-х років XX століття (на матеріалі науково-технічних текстів)» (Гавриш, 2001), а також публікації І. Матвіяса (Матвіяс, 2002), В. Кононенка (Кононенко, 2008) й інших мовознавців.

Мета статті – проаналізувати мовні особливості методичних праць і художніх творів на педагогічну тематику Стефана Коваліва, схарактеризувати фахову термінологію, використовувану вчителем-новатором, що так стрімко розвивалася в Східній Галичині на зламі XIX–XX ст.

Виклад основного матеріалу. Талановитий письменник і вчитель кінця XIX – початку XX ст. Стефан Михайлович Ковалів (псевд. – Дроздин, Дрозд, Стефан П'ятка, Плєскачка, Естко й ін.) народився 25 грудня 1848 р. в селі Брониця колишнього Дрогобицького повіту (тепер Львівська область) у дуже бідній селянській сім'ї. Читати і писати навчили хлопця сільський дяк Андрій Дем'янів і писар Микола Ганкевич (Івасенко, 1998: 2); закінчив школу оо. Василян у Дрогобичі, в якій згодом навчався Іван Франко, деякий час наймував, проте бажання вчитися привело його до Перемишля. Ось як про період здобуття освіти С. Ковалівим згадує Осип Маковей: «До народної школи ходив Стефан у Дрогобичі у оо. Василян; потім учився в нижній реальній школі в Перемишлі. Заки вступив до учительської семінарії, був дякоучителем у Сарнах, Торгановичах і учителем у Городищі і у своїм ріднім селі Броніці. Всюди любили його і всюди лишав по собі гарну пам'ять» (Маковей, 1900: 82).

1875 р. блискуче закінчує Львівську учительську семінарію й отримує диплом першого ступеня, у якому було зазначено: «Дуже добре

обдарований до самостійного ведення уряду учительського з викладовою польською і руською мовою» (Гетьман, 2006: 25). С. Коваліву пропонували залишитися викладачем у цьому навчальному закладі, однак «По скінченню учительської семінарії у Львові Ковалів вернув на ново до рідного села Брониці в р. 1875 і тут працював чотири роки. Його заходами поставлено там гарний будинок шкільний, але в нім Ковалів довго не побув, мусів 1879 р. покинути рідне село і та школа лишилася пустою (В Галичині багато шкіл стоїть від часу до часу пустою: ніби нема учителів; а в краю ще тепер 60% неписьменних людей!). Того року 1879 перенесли його на посаду в Борислав і тут він живе й доси управителем величезної народної школи. В році 1881 став він писати до Приятеля дітей повістки і педагогічні статі» (Маковей, 1900: 82).

Із 1879 р. і до смерті, понад 40 років, учительює «Сидить собі у «галицькій Каліфорнії», в Бориславі, працює в школі і «на світ» не показує ся: в кружках львівських літераторів довгі літа ніхто його не бачив і не знає, чи він старий, чи молодий» (Маковей, 1900: 82). Робота в народній школі допомогла С. Коваліву реалістично розповісти про стан народної освіти у Східній Галичині кінця XIX – початку XX ст., зокрема про непросту долю вчителів, жахливі умови вчительської праці та мізерну зарплатню, постійні переслідування прогресивних учителів із боку держави, а також про дітей, які мали жагу до навчання, однак змушені були тяжко працювати, щоб заробити на шматок хліба.

С. Ковалів був не просто вчителем, а педагогом-новатором, він намагався поєднати теоретичний виклад матеріалу з практикою, а для цього створив хімічну й фізичну лабораторію, ставок, у якому розводив різні види риби, невеликий зал для занять фізкультурою, часто організував дітям екскурсії, під час яких знайомив їх із географією і прищеплював любов до рідного краю, його історії, традицій і звичаїв, оскільки серед учнів С. Коваліва були представники різних національностей і віросповідань. У школі функціонував створений педагогом учнівський хор.

Робота у школі була виснажливою, оскільки «фрекванція дітей у школі більшала, треба було по дев'ять годин денно займати ся самою школою; і ті відносини не змінили ся, але ставали щораз труднішими [...] в Галичині на полі народного шкільництва невідрадно відносини: учителі дуже зле винагороджувані за свою працю, службові відносини невірні, учителів усе за мало, а між тим, які є, значне число учительок <...> не завсіди вони приготовані відповідно, бо жіночих

учительських семінарий дуже мало, або знов не годні дати собі раду в таких величезних школах з 1200 дітьми! Де тут найти просто вільну годину на літературну роботу?» (Маковей, 1900: 83).

Будівля, у якій учителював С. Ковалів, збереглася дотепер. У цьому непримітному приміщенні в центрі міста Борислава 1887 р. працювало 5 вчителів і навчалось 500 учнів, у 1899 р. – 1200, а 1908 р. – 2 300 школярів, яких навчали 29 учителів, у класах було по 60–65 учнів (Івасенко, 1998: 2).

Умови праці у школі були важкими, проте вірним другом і надійною опорою С. Коваліва була його сім'я, зокрема дружина, яка також була «прихильна до мужицької стріхи і хліборобів <...> піддержувала його в життю, так що він не запропастив ся в тім гнізді розпусти і гнилі, яким є Борислав. Коли тільки мав яку вільну годину, то писав, прихапцем писав, що бачили очи, що відчувала душа. Писав і посилав до часописий і нераз аж по літах довідував ся припадком, що се або те його оповідане надруковане» (Маковей, 1900: 83).

Іван Франко цінував творчість С. Коваліва і стверджував: «Гостра спостережливість, жвавість оповідання, гумор і щира любов до народу є його достоїнством» (Франко, 1982: 15), а Осип Маковей зауважував: «Стефана Кавальова я причислив ся до групи галицьких письменників, у котрій бачу Івана Франка, Василя Стефаніка, Олексу Мартовича, Тимофія Бордуляка і пок. Михайла Петрушевича. Як артист, Франко може з кожним з названих письменників стати до суспільництва, але знанем селянського життя вже перевершили його ті письменники. Крім того кожний з них – майстер у своїм роді, бо кожний дивить ся на селян своїми очима» (Маковей, 1900: 90).

Співець галицької Каліфорнії писав про те, що добре знав: життя і психологію краю, героями його оповідань були народні вчителі та діти-школярі, вихідці з бідних робітничих сімей. «Подумати тільки: живе у малім містечку, у правдивій Содомі, учитель; у нього і свої клопоти і страшенна праця в школі; він на власній шкурі зазнав нещасних галицьких «порядків» – і той чоловік ще находить у собі стілько сили, щоби в оповіданнях – а він написав їх кількадесят! – звернути увагу і інших людей на те, що він побачив і що його заболіло! Праця – справді гідна найвищої похвали, бо хоч вона авторови не принесла ніякої матеріальної користи, за те в читачах збудила не одну благородну думку. У сім найбільша заслуга таких оповідань», – зазначає Осип Маковей (Маковей, 1900: 91).

С. Ковалів – постійний учасник крайових учительських конференцій, автор не лише художніх,

публіцистичних, науково-популярних та історико-краєзнавчих праць, а і статей до підручників, укладачем яких часто був. За підрахунками дослідників, перу С. Коваліва належить близько 40 педагогічних статей і методичних розробок, які досі залишаються невідомими педагогічній спільноті.

Помер Стефан Ковалів 26 квітня 1920 р. від серцевого нападу й похований на цвинтарі по вулиці Потік у Бориславі. «Дитина убогих родичів. Нуждою і бідною продирався до науки і світла, щоби то світло дати потім своєму народу. Попри свою учительську працю находив ще час для літературної праці. З многих його оповідань віє щира, сердечна любов до тих, «що вміють коритися і гнутися», до свого обездоленого народу. Він радів радістю свого народу і плакав його сльозами. Легкою нехай буде Тобі та руська земля, котру Ти так щиро любив, а народ, для котрого Ти так тяжко працював, вспом'яне Тебе добрим тихим словом та сирітською сльозою», зазначалося в некролозі про С. Коваліва, що був опублікований у газеті «Прикарпатська Русь» (Івасенко, 1998: 2). Ім'я С. Коваліва носять одна зі шкіл міста Борислава та вулиця. Письменник і журналіст Анатолій Власюк справедливо стверджує, що сьогодні вже настав час «вивести із забуття цього воістину європейського письменника» (Власюк, 2012).

Серед творів С. Коваліва, у яких розповідається про стан народної освіти у Східній Галичині, можемо назвати оповідання «На прічках», «Свій по званню», «Незварені яблука», «В останній лавці», «Чоловіколюбце», «З мужицької школи», «На Дрімайловім пустирищу», тоді як у творах «Прогулка верхи», «Очертане грама», «З кількох тисяч один» узагальнено педагогічний досвід автора. Писав С. Ковалів і методичні статті, в яких аналізував окремі підручники, подавав рекомендації щодо вивчення математики, рідної й іноземних мов, співів й інших навчальних дисциплін. Педагог уважав: читання й писання є тим засобом, «що усуне з лиця землі недовір'я, збагатить матерню мову, внесе нарід о один ступень духовного життя висше» (Ковалів, 2009: 76). Учитель-новатор підкреслював потребу створення такої школи, де б навчали дітей рідною мовою, та наголошував: «Мови учить метода практична, а метою сею є сам учитель» (Ковалів, 2009: 78). Його виступи на захист рідної мови, зауважує В. Гетьман, мали важливе значення для розвитку народних шкіл, допомагали передовим учителям у їхній діяльності (Гетьман, 2006: 73–74). С. Ковалів один із перших в українській літературі створив оригінальний жанр педагогічних нарисів.

Його художні замальовки педагогічного процесу показують взаємовідносини вчителя і учнів як під час навчального процесу, так і на екскурсіях, прогулянках, пришкільній ділянці й ін. Епіграфом до статті С. Коваліва «Одвічальність учителя-педагога» стали слова: «У школі мучилось, росло, У школі й сивить почало, У школі й дурня поховують...», а в іншій статті додає: «Оно так справді й є: чоловік все в школі, все чогось нового навчиться, якусь крихтичку досвіду придбає в крузі своєї діяльності і в міру спосібностей духовних, в міру свого образования зуміє сей досвід вихіснувати до відповідних цілей» (Ковалів, 2009: 131).

У текстах методичних праць і художніх творах на педагогічну тематику С. Коваліва чимало лексичних одиниць (як питомих, так і запозичених), серед яких діалектизми, канцеляризми, терміни (професіоналізми), безпосередньо пов'язані з освітнім процесом, а також нетранслітеровані конструкції, як-от:

– *гадка* «[Сократ] довів ... основну гадку нашого шкільництва» (Ковалів, 2009: 80) – **Гадка** думка (ЛЛ 2012: 178); **Гадка** 1. Те саме, що **думка** (Ткач I: 78–79);

– *едукація* «цілю кожної едукації єсть виховне молодіжи в напрямі моральнім» (Ковалів, 2009: 80) – **Едукація**. Освіта, виховання / пол. **edukacja**, заст. – виховання, освіта, **edukować**, заст. – виховувати, давати освіту (Ткач I: 112);

– *квестія* «Важну також квестію порушено щодо заняття молодіжи в шкільних огородах» (Ковалів, 2009: 85) – **Квестія**, ї, ж., зах. Проблема; питання (СУМ-11 IV: 133); **Квестія** – питання (ЛЛ 2012: 355); **Квестія** – полонізм, пор. з польськ. **kwestia** «справа, що потребує розгляду; завдання, проблема» (MSJP: 377); **Квєстія**, **квєстія** – проблемне питання, справа, яка потребує обговорення й розв'язання [Ткач I: 171];

– *лекція* «[учень] ошибки ті повторяв до кінця лекції» (Ковалів, 2009: 78) – **Лекція** – урок (ЛЛ 2012: 411);

– *поступ* «а поступ поміж молодіжжю значний» (Ковалів, 2009: 76) – **Поступ**, у ч. 2. чого, який, а також без додатка або означ., *перен.* Поступальний розвиток по висхідній лінії, перехід від нижчого рівня до вищого; прогрес. *Вічний революционер Дух, що тіло рве до бою, Рве за поступ, щастя й волю, Він живе, він ще не вмер* (І. Франко, X, 1954, 7) (СУМ-11 VII: 383); **Молодіж**, дежі, ж., діал., Молодь (СУМ-11 IV: 787);

– *огород* «огород шкільний – то легкий предмет» (Ковалів, 2009: 84) – **Огород** – сад / пол. **ogród** – сад, **ogród zoologiczny** – зоопарк, зоосад; нім. **der Garten** – сад, **der Gemisegarten** – город,

zoologischer Garten – зоопарк, зоосад (Ткач I: 233–234);

– **професор** «Директор семінарії учительської в Станіславові п. Турчинський, будучи гімназіальним **професором**, мав звичай на годині польського язика вмісто граматики диктовати добірні приміри, з котрих правила граматичні самі випливали» (Ковалів, 2009: 80) – **Професор**, а, ч. 2. зах. Учитель (СУМ-11 VIII: 332);

– **регулямін** «книжка ся [«Powinności nauczyciela»] містила в собі <...> в особній главі суть повинностей учителя – рід нашого регуляміну» (Ковалів, 2009: 81) – **Регулямін** устав (ЛЛ 2012: 629); **Регулямін**. Регламент, розпорядок, приписи / пол. **regulamin** – розпорядок, устав, **regulamin obrad (posiedzeń)** – регламент; порівн. **регулямін**, лат. – те саме, що й **регламент** (Ткач I: 308); (СЧС 1955: 524);

– **реферат** «реферат п. М. Барановського» (Ковалів, 2009: 75) – **Реферат**, лат. – 1) доповідь, виклад змісту якогось питання; **Реферат**, лат. 2) прилюдна доповідь наукового характеру (СЧС 1955, 374), полонізм, пол. **referat** – доповідь, referować – доповідати (Ткач I: 311);

– **розвій** «В міру, отже, умислого розвою <...> народа» (Ковалів, 2009: 76) – **Розвій** 1, розвою, ч., заст. 1. Розвиток. 3. Розквіт (сил) (СУМ-11 VIII: 635); **Розвій** – розвиток (ЛЛ 2012: 641);

– **урльопники** (похідне від **урльоп**) «Глядять урльопники на Шемелика, слухають і не слухають його» (Ковалів, 1952: 99) – **Урльоп** – відпустка (ЛЛ 2012: 742); **Урльоп**, у, ч., діал., заст. Відпустка (СУМ-11 X: 479); **Урльоп** – відпустка / пол. **urlop** – відпустка; нім. **der Urlaub** – відпустка; **урльоп**, нім. – відпустка (СЧС 1955: 528); (Ткач I: 375–376); **Урльопованє** – надання відпустки (Ткач I: 376);

– **трафні** «в методичнім підручнику може автор подати трафні питання і відповіді» (Ковалів, 2009: 81) – **Трафний** влучний вдалий (ЛЛ 2012: 730); **Трафити**. 1. Влучити, поцілити / пол. **trafić** – 1) потрапити, влучити, 2) натрапити, зустріти; нім. **treffen** – 1) влучити, 2) зустріти, застати, 3) спіткати (Ткач I: 359);

– **фреквенція** «Не дивує мене се, що не оден учитель одним тільки співом зумів збільшити фреквенцію в школі, зеднати прихильність начальства громадського і любов загальну, а тим самим ідніс він значінь своє і своєї школи» (Ковалів, 2009: 119) – **Фреквенція**. Відвідуваність, відвідання (школи тощо) / пол. **frekwencja** – відвідуваність (Ткач I: 387);

– **хиби** «подібні хиби» (Ковалів, 2009: 77) – **Хиба**, и, жс. 1. Недогляд, помилка і т. ін. в чому-небудь;

недолік. 2. Негативна риса, ознака і т. ін. кого-, чого-небудь (СУМ-11 XI: 51); **Хибити** «допускати хиби в чому-небудь; помилятися», **хиба** «вада» – п. chybiac, chybić «хибити» (ЕСУМ VI: 172);

– **хісна** (**хосен**) «на певній точці спільного хісна і добробуту» (Ковалів, 2009: 76) – **Хосен**, **хісна**, ч., діал. Користь (СУМ-11 XI: 132); **Хосен** користь, вигода (ЛЛ 2012: 774), а також похідні цієї лексеми: **хісновати** «зможуть хісновати мужицькі сини, покінчивши 1–4 клясову школу» (Ковалів, 2009: 84), **вихіснувати** «в міру свого образования зуміє сей досвід вихіснувати до відповідних цілей» (Ковалів, 2009: 131); **схісновати** «книжки [язика німецького] суть досить обширні, материял в них становить максимум того, з чого можуть діти в тім часі під проводом вправного учителя схісновати» (Ковалів, 2009: 78); **нехосенно** «впливає нехосенно на житеє товариске <...> людей» (Ковалів, 2009: 76);

– **ціха** (**и**) «щоби цієї науці надати ціху практичності» (Ковалів, 2009: 82); «нова інструкція подає докладно ціхи вправ письменних» (Ковалів, 2009: 81) – **Ціха**, и, жс., діал. Характерна риса, ознака (СУМ-11 XI: 241); **Ціха** (**цеха**) характерна риса, ознака (ЛЛ 2012: 786); **Ціха**. Прикмета, риса, ознака / пол. **cecha** – прикмета, ознака, риса; нім. **das Zeichen** – ознака, риса; порівн. **ціха**, нім. – 1) знак, значок, ознака, 2) риса (Ткач I: 393–394); (СЧС 1955: 473) тощо.

Нетранслітеровані конструкції: «в особній книжці п. з. «V konferencja krajowa nauczycieli szkół ludowych i seminarów nauczycielskich» – «V крайова конференція вчителів народних шкіл і вчительських семінарів», «часопис «Szkoła» – часопис «Школа» (Ковалів, 2009: 75) й ін.

Аналіз педагогічних праць С. Коваліва дозволив виокремити окремі вирази, які безпосередньо пов'язані з його професійною діяльністю:

– назви педагогічних понять: *приготовленє методичне, одвічальність учителя-педагога, методика в рахунках, шкільництво, взорець методи Коменського, метода научаня, екзамін або попис річний, просвіта, метода практична, натуральна або наслідовання, методичний підручник* (Ковалів, 2009: 77–138);

– назви, пов'язані з організацію шкільної освіти, шкільного навчання і виховання: *лектура для старшої молодіжї шкільної; учительська конференція краєва, нива шкільництва, предмети, лекції, ученик, язик викладовий, ступені науки, научна мова, секція шкільна, шкільна власть* (Ковалів, 2009: 73–82);

– назви навчальних предметів: *стилістика, писання, історія, географія, науки природничі,*

натуральна фізика (у знач. природознавство – прим. наша С.Г.), фізика, огорог шкільний (Ковалів, 2009: 78–82);

– назви навчальних закладів, працівників шкіл та ін.: *учительство* (Ковалів, 1952: 191), *бельфер* (у знач. «учитель; учитель єврейської школи» – прим. наша – С. Г.) (Ковалів, 1958: 512), *управитель школи* (Ковалів, 2003: 156); *заклади глухонімих, школа народна 1–4 класова, новий тип шкіл з 5 і 6 класами, школи промислові, торговельні, гімназійний професор, директор семінарії учительської, інспектор шкільний, педагоги, шкільна рада, нарада, совітник шкільний* (Ковалів, 2009: 75–115);

– слова, словосполучення, тематично пов'язані з викладанням рідної (української) мови в школі: *матерній язик, взірцеве читанє і писанє, читанє курсоричне, красна вимова, модуляція голосу, прикмети взорового писаня і читаня, диктат, язик викладовий, словесність, граматики, правила граматичні, форми граматичні, склоненя імен і спряженя глаголів, звороти мови, добірні речення, заїменник особистий, перша особа, перший відмінок, відмінати глаголи на всілякі лади, навіть і способі условнім* (Ковалів, 2009: 76–110). Важливим є також ставлення С. Коваліва до рідної мови, яке він висловив на учительській конференції 28 серпня 1893 р. у Дрогобичі: «*Ширенє матерньої мови письмом і словом підносить нарід*

з мертвоти духовної, спонукає єго до діяльності на певній точці спільного хісна і добробуту. Через систематичне взірцеве читанє і писанє даєся спроможність дітям пізнати матерню мову. Через читанє і писанє присвоює собі чоловік незнані слова, звороти мови, ширить їх дальше» (Ковалів, 2009: 76);

– слова, словосполучення, тематично пов'язані з викладанням математики: *число многе, правила тригонометричні, форми зрівнянь, задачі теоретичні, сі добутки, числення в памяти* (Ковалів, 2009: 78–115).

Висновки. У пропонованій статті ми схарактеризували окремі особливості мови художніх творів і методичних статей на педагогічну тематику С. Коваліва, вказали на лексико-семантичні особливості регіонального функціонування української мови на західноукраїнських землях. Ядро ідіолекту Стефана Коваліва, як і інших представників педагогічного цеху, зокрема Уляни Кравченко, Константини Малицької, становить лексика професійна, властива спілкуванню освіченої, культурної верстви, саме тому в оповіданнях про шкільне життя, педагогічних працях С. Коваліва широкоживаними є галицькі лексеми (як питомі, так і запозичені), що побутували в освітянському середовищі, зокрема термінологія й професіоналізми, які моделюють підмову освітян у складі соціолекту інтелігенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк А. Забутий письменник Стефан Ковалів. URL: <https://www.obozrevatel.com/author-column/zabutij-pismennik-stefan-kovaliv.htm>
2. Гавриш І. Розвиток українського наукового стилю 20–30-х років ХХ століття (на матеріалі науково-технічних текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків. 2001. 20 с.
3. Гетьман В. Освітня діяльність і педагогічні погляди Стефана Коваліва : монографія. Дрогобич : Вид-во ДДПУ, 2006. 86 с.
4. Івасенко М. Радів радістю свого народу (до 150-річчя від дня народження Стефана Коваліва). *Нафтовик Борислава*. 1998. С. 2.
5. Ковалів С. Вибрані оповідання. Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1952. 245 с.
6. Ковалів С. Твори. Київ : Державне вид-во художньої літератури, 1958. 719 с.
7. Ковалів С. Оповідання. Казки. Листи (З недрукованої спадщини). Львів : Кобзар, 2003. 191 с.
8. Ковалів С. Оповідання. Статті. Щоденник (З недрукованої спадщини). Борислав, 2009. 183 с.
9. Кононенко В. Мовостиль західноукраїнських письменників : регіональний аспект. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2008. Вип. 19/20. С. 17–21.
10. Маковей О. Стефан Ковалів. *Літературно-науковий вісник*. 1900. Т. 11. Кн. 8. С. 81–91.
11. Матвійс І. Внесок Івана Франка в українську літературну мову. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 71–77.
12. Ткач Л.О. Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Ч. 2 : Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці : Книги–ХХІ, 2007. 704 с.
13. Франко І. Українська [література за 1899 рік]. *Зібрання творів* : у 50 т. Т. 33 : Літературно-критичні праці (1900–1902). Київ : Наукова думка, 1982. С. 10–17.
14. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку. *Зібрання творів* : у 50 т. Т. 41 : Літературно-критичні праці (1890–1910). Київ : Наукова думка, 1984. С. 470–530.
15. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ : ВД «КМ Академія», 2003. 158 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1982–2012.

ЛЛ 2012 – Лексикон львівський : поважно і на жарт. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. 852 с.

СУМ-11 – Словник української мови. У 1–11 т. НАН України ; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970–1980 рр.

СЧС 1955 – Словник чужомовних слів. Нью-Йорк : Вид-во Михайла Борецького, 1955. 532 с.

Ткач І – Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Ч. 1: Матеріали до словника. Чернівці : Рута, 2000. 408 с.

MSJP – Mały słownik języka polskiego. Red. E. Sobol. Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 1993. Wyd. zmienione i poprawione. 1181 s.

REFERENCES

1. Vlasiuk A. Zabutyi pysmennik Stefan Kovaliv. [The forgotten writer Stefan Kovaliv]. URL: <https://www.obozrevatel.com/author-column/zabutij-pismennik-stefan-kovaliv.htm> [in Ukrainian].
2. Havrysh I. Rozvytok ukraïnskoho naukovoïho styliu 20–30-kh rokiv KhKh stolittia (na materialii naukovotekhnichnykh tekstiv) [The development of Ukrainian scientific style of the 1920s–1930s of the XX century (on the basis of scientific and technical texts)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kharkiv. 2001. 20 s. [in Ukrainian].
3. Hetman V. Osvitnia diialnist i pedahohichni pohliady Stepana Kovaliva : monohrafiia. [Stepan Kovaliv's educational activities and pedagogical views: monograph]. Drohobych : Vyd-vo DDP, 2006. 86 s. [in Ukrainian].
4. Ivasenko M. Radiv radiistiu svoïoï narodu (do 150-richchia vid dnia narodzhennia Stefana Kovaliva. [He rejoiced the joy of his nation (to Stefan Kovaliv's 150-th birth anniversary)]. *Naftovyk Boryslava*. 1998. S. 2. [in Ukrainian].
5. Kovaliv S. Vybrani opovidannia. [Selected stories]. Lviv : Knyzhkovo-zhurnalne vyd-vo, 1952. 245 s. [in Ukrainian].
6. Kovaliv S. Tvory. [Works]. Kyiv : Derzhavne vyd-vo khudozhnoi literatury, 1958. 719 s. [in Ukrainian].
7. Kovaliv S. Opovidannia. Kazky. Lysty (Z nedrukovanoi spadshchyny). [Stories. Fairy tales. Letters (From unprinted heritage)]. Lviv : Kobzar, 2003. 191 s. [in Ukrainian].
8. Kovaliv S. Opovidannia. Stati. Shchodennyk (Z nedrukovanoi spadshchyny). [Stories. Articles. Diary (From unprinted heritage)]. Boryslav, 2009. 183 s. [in Ukrainian].
9. Kononenko V. Movostyl zakhidnoukraïnskykh pysmennykiv : rehionalnyi aspekt. [The Language style of Western Ukrainian writers: a regional aspect]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia*. 2008. Vyp. 19/20. S. 17–21. [in Ukrainian].
10. Makovei O. Stefan Kovaliv. [Stefan Kovaliv]. *Literaturno naukovyi vistnyk*. 1900. T. 11. Kn. 8. S. 81–91. [in Ukrainian].
11. Matviias I. Vnesok Ivana Franka v ukraïnsku literaturnu movu. [Ivan Franko's contribution to the Ukrainian literary language.]. *Ukraïnska mova*. 2002. № 1. S. 71–77. [in Ukrainian].
12. Tkach L.O. Ukraïnska literaturna mova na Bukovyni v kintsi XIX – na pochatku XX st. [The Ukrainian literary language in Bukovyna in the late XIX – early XX centuries.]. Ch. 2 : Dzherela i sotsiokulturni chynnyky rozvytku. Chernivtsi : Knyhy–XXI, 2007. 704 s. [in Ukrainian].
13. Franko I. Ukraïnska [literatura za 1899 rik]. [Ukrainian [1899 Literature]. *Zibrannia tvoriv*: u 50 t. T. 33 : Literaturno-krytychni pratsi (1900–1902). Kyiv: Naukova dumka, 1982. S. 10–17. [in Ukrainian].
14. Franko I. Z ostannykh desiatylyt XIX viku. [From the last decades of the XIX century]. *Zibrannia tvoriv* : u 50 t. T. 41 : Literaturno-krytychni pratsi (1890–1910). Kyiv: Naukova dumka, 1984. S. 470–530. [in Ukrainian].
15. Shevelov Yu. Vnesok Halychyny u formuvannia ukraïnskoi literaturnoi movy. [Galicia's contribution to the formation of the Ukrainian literary language.]. Kyiv: VD “KM Akademiia», 2003. 158 s. [in Ukrainian].

ABBREVIATION

ESUM – Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy : u 7 t. [The etymological dictionary of the Ukrainian language: in seven volumes] / AN URSS. Instytut movoznavstva im. O.O. Potebni; Redkol. O.S. Melnychuk (holovnyi red.) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1982–2012. [in Ukrainian].

ЛЛ 2012 – Лексикон львівський : поважно і на жарт. [Lexicon of Lviv: seriously and in joke.]. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. 852 с. [in Ukrainian].

СУМ-11 – Словник української мови. [The Ukrainian language dictionary]. У 1–11 т. НАН України ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970–1980 рр. [in Ukrainian].

СЧС 1955 – Словник чужомовних слів [The dictionary of foreign words]. Нью-Йорк : Вид-во Михайла Борецького, 1955. 532 с. [in Ukrainian].

Ткач І – Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. [The Ukrainian literary language in Bukovyna in the late XIX – early XX centuries.]. Ч. 1 : Матеріали до словника. Чернівці : Рута, 2000. 408 с. [in Ukrainian].

MSJP – Mały słownik języka polskiego. [A small dictionary of the Polish language]. Red. E. Sobol. Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 1993. Wyd. zmienione i poprawione. 1181 s. [in Poland].